

tot nu toe als een *terra incognita* op de hymnologische landkaart gold, in kaart te brengen. Te denken geeft daarbij het feit dat de talrijke opsplitsingen die kenmerkend waren voor de protestantse zuil in de beschreven periode zich nauwelijks naar de protestantse liedcultuur vertaalden: hoewel theologen elkaar bestreden, werden binnen de verschillende denominaties door de geloven thuis veelal dezelfde liederen gezongen. Daarmee wordt duidelijk hoezeer de titel van deze studie op zijn plaats is: Eén in lied en leven.

Het is spijtig te moeten constateren dat bij het zetten van deze studie nogal wat is misgegaan (reeds de titel van de reeks op pagina ii — 'Nederlandse cultuur in Europes [sic] context' — geeft daarvan blijk); daarmee is de auteur, die erin is geslaagd een helder licht te werpen op een doorgaans als 'vervalperiode' omschreven gebied uit de geschiedenis der hymnologie, geen recht gedaan.

Albert Clement

I. de Wilde, *Nieuwe deelgenoten in de wetenschap. Vrouwelijke studenten en docenten aan de Rijksuniversiteit Groningen 1871-1919* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1998; Groninger historische reeks XVIII; Assen: Van Gorcum, 1998, 374 blz., f49,50, ISBN 90 232 3369 7).

Tussen 1871 en 1920 was het aan de Rijksuniversiteit Groningen voor vrouwen goed toeven, is na lezing van dit informatieve en vlot geschreven proefschrift de conclusie. Inge de Wilde, zelf verbonden aan de dienst Onderwijs, onderzoek en planning van deze universiteit, onderbouwt die stelling met een aantal argumenten. Om te beginnen werd Aletta Jacobs, die als Nederlands' eerste vrouwelijke student veel weerstand had kunnen verwachten, op de RUG zonder enig probleem geaccepteerd. De Wilde schrijft die welwillende houding van de universitaire gemeenschap toe aan een emancipatorische traditie waarvan ze het spoor terug volgt tot de Franse tijd. De hoogleraar F. A. van der Marck bijvoorbeeld publiceerde in 1798 een pleidooi voor gelijke rechten van vrouwen, met inbegrip van die op hoger onderwijs. Voor de eerste helft van de negentiende eeuw noemt zij hoogleraren als Th. van Swinderen, die vrouwen toeliet tot zijn natuurkundelessen, en P. Hofstede de Groot die hen stimuleerde tot filantropisch werk.

Ook na de eeuwwisseling bleven de Groninger hoogleraren trouw aan hun emancipatorische principes. Zo speelde de beroemde hoogleraar G. Heymans een matigende rol bij een na 1910 fel opblaiende discussie over de 'vrouwenstudie'. Terwijl veel binnen- en buitenlandse wetenschappers zich in die jaren uitgesproken negatief uitlieten over de studiec capaciteiten van vrouwen, vertolkt Heymans in zijn *Psychologie der vrouwen* een genuanceerd standpunt. Dat droeg ertoe bij dat er op de Groningse universiteit niet badinerend over 'de vrouw en de studie' werd gesproken, aldus De Wilde.

Een tweede argument voor het vrouwvriendelijke klimaat in Groningen ontleent De Wilde aan de aantallen ingeschreven studenten. Tussen 1880 en 1915 werden op de RuG relatief de meeste vrouwen ingeschreven. In het peiljaar 1914/1915 bijvoorbeeld maakten zij 28% van de totale studentenpopulatie uit, terwijl die percentages voor Leiden, Utrecht en Amsterdam respectievelijk 18, 23 en 22 bedroegen. Dat kwam vooral door het uitgebreide studie-aanbod. Nergens anders dan in Groningen konden studenten tussen 1878 en 1912 universitaire colleges in de moderne talen volgen, al waren het wel tweederangsstudies omdat er tot 1921 geen academische graden aan waren verbonden. Studenten maakten vooral van het onderwijs gebruik ter voorbereiding op de examens voor een lesbevoegdheid in het middelbaar onderwijs

(de MO-akte), waarvoor destijds geen aparte opleidingen bestonden. In het bijzonder voor vrouwen was dat een aantrekkelijke optie. Vaker dan mannen hadden zij namelijk een deficiënte vooropleiding — veelal de MMS — waardoor zij geen toegang konden krijgen tot de officiële academische examens. De Groningse Alma Mater bood hen zo een unieke mogelijkheid om toch een studie te volgen en een maatschappelijk waardevol diploma te verwerven.

Dat de RUG nieuwe studierichtingen als de moderne talen onderdak bood, bevorderde ook de aanstelling van vrouwelijke docenten — het derde argument waarmee De Wilde de vrouwvriendelijkheid van de Groninger universiteit onderbouwt. Jonge wetenschappen hebben vaak minder status dan de gevestigde disciplines, reden waarom nieuwkomers er eerder een kans krijgen. Vandaar in 1908 de probleemloze benoeming van Marie Loke tot lector in de Franse taal- en letterkunde, waarmee Groningen opnieuw een primeur had.

De Groningse universitaire gemeenschap beschouwde vrouwen als 'nieuwe deelgenoten in de wetenschap', zoals De Wilde haar boek in de titel ervan zo mooi samenvat. Haar positieve beeld staat haaks op de teneur van het boek dat Mineke Bosch in 1994 over studerende vrouwen in Nederland publiceerde, *Het geslacht van de wetenschap*. Volgens haar bestond er juist een problematische verhouding tussen vrouwen en wetenschap. Zij karakteriseert vrouwelijke studenten en wetenschapsters daarom niet als deelgenoten maar als migranten, die veel weerstanden ondervonden en zich alleen via al dan niet bewuste strategieën in het universitaire milieu staande konden houden. Is Bosch te zwartgallig, of heeft De Wilde een te rooskleurig beeld geschetst? Bij tweede lezing van het proefschrift blijft die dichotomie niet overeind. De Wilde's boek biedt namelijk ook aanknopingspunten voor een minder juichend getoonzette versie van het verhaal dat ik hierboven vertelde.

Zo is het vermoedelijk mede aan een uitspraak van de Groningse rector S. S. Rosenstein te wijten dat het voorbeeld van Aletta Jacobs pas zes jaar later voor het eerst navolging vond. In een rede, uitgesproken vlak nadat zij haar probleemloze entree maakte, zegde de rector toekomstige vrouwelijke studenten de wacht aan. Ze zouden er verstandig aan doen, aldus Rosenstein, zich alleen in te schrijven als ze 'werkelijk door aanleg en talent daartoe worden gedreven' (62). De welwillendheid van de Groninger hoogleraren kende dus in 1871 zijn grenzen. Dat was veertig jaar later nog steeds het geval. Ondanks zijn genuanceerde stellingname kwam professor Heymans in 1910 toch tot de conclusie dat vrouwen vanwege hun grotere emotionaliteit minder geschikt waren om te studeren dan mannen. Met zijn 'harde' — want op empirisch onderzoek gebaseerde — bewijzen gaf hij tegenstanders van de 'vrouwenstudie' een belangrijk wapen in handen. Zelfs binnen zijn eigen universitaire gemeenschap maakten die daar dankbaar gebruik van.

Ook wat het relatief grote aantal vrouwelijke studenten betreft, is een meer negatieve interpretatie mogelijk. In plaats van die toeloop te verklaren uit een uitgesproken vrouwvriendelijk studie-aanbod, kan hij ook toegeschreven worden aan opportunistische Groningse universiteitspolitiek: via het introduceren van colleges in de moderne talen probeerde de RUG namelijk de dalende studentenaantallen te keren. Dat moest wel op een koopje, vandaar de aanstelling van een vrouw als Marie Loke die bereid was haar functie te vervullen tegen het salaris dat ze ook als lerares al verdiende. De tweede Groningse vrouwelijke hoogleraar, Tine Tammes, heeft zelfs voorafgaande aan haar benoeming twaalf jaar haar talenten aan de Groningse wetenschap gewijd zonder daar *überhaupt* een vergoeding voor te ontvangen.

Met de studie van De Wilde kan de lezer dus twee kanten op. Al ontkent de auteur niet dat er grenzen waren aan de Groninger welwillendheid, ze onderwerpt die ambivalentie niet aan een analyse. In dat opzicht wreekt zich het ontbreken van een duidelijke vraagstelling waarmee ze het onderzoeksmateriaal in een samenhangend kader had kunnen plaatsen. Daardoor houdt het

boek een wat kaleidoscopisch karakter. Bovendien, zo geeft De Wilde zelf ook toe, maakt het ontbreken van andere regionale studies haar stelling dat de RUG vrouwvriendelijker was dan andere universiteiten eigenlijk onbewijsbaar. Maar ook al zou haar hypothese bij nader inzien niet opgaan, haar verhaal over het wel en wee van vrouwen binnen de Groningse Alma Mater blijft boeiend en fascinerend.

Mineke van Essen

Th. Hoogbergen, T. Thelen, ed., *Hendrik Wiegiersma, 1891-1969. Medicus-pictor* (Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland IX; Tilburg: Stichting zuidelijk historisch contact, Amsterdam: Boom, 1997, xi + 273 blz., f 59, -, ISBN 90 5352 374 X).

In de 'Inleiding en verantwoording' van de hier te bespreken bundel en tentoonstellingscatalogus benadrukt men dat het de bedoeling is de mythevorming rond de medicus-pictor Wiegiersma terug te brengen tot reële proporties, om zodoende een hernieuwde appreciatie van zijn werk mogelijk te maken. Dat maakt natuurlijk nieuwsgierig zowel naar de bedoelde mythe als naar de man en de kunst die daardoor werden gehinderd.

Hendrik Wiegiersma (1891-1969) was een befaamd plattelandsdokter in het Brabantse Deurne aan de rand van de Peel. Men kwam uit het hele land en van over de grens om hem te consulteren en zijn spreekuur zou wel door zeventig tot honderd patiënten per dag zijn bezocht. Er deden over de eigenzinnige dokter al gauw allerlei fantastische verhalen de ronde en zo kon hij model staan voor de dokter in het boek *Hun grond verwaait* van de streekromanschrijver Antoon Coolen. De eigen verhalen van Wiegiersma over de dokterspraktijk van zijn vader in Lith aan de Maas inspireerden Coolen tot het schrijven van zijn bekendste romans: *Dorp aan de rivier* (ook verfilmd) en *De drie gebroeders*. Wiegiersma bezat meerdere talenten: hij was ook schrijver van levensbeschouwelijke boeken als bijvoorbeeld *De uitingen des levens* en *Menschwording*, collectionneur, en vooral kunstschilderen tekenaar. Hij beleefde tussen 1925 en 1936 een snelle opkomst in de stroming van het expressionisme. Via de schilder Otto van Rees kwam hij in contact met kunstenaars in binnen- en buitenland: het katholieke tijdschrift *De Gemeenschap* en zijn critici, schilders van de Bergense School en Parijse kunstenaarskringen. Bekendheden als de beeldhouwer Ossip Zadkine, de schilder Constant Permeke en de dichter Adriaan Roland Holst behoorden tot zijn vriendenkring en bezochten zijn landhuis 'De Wieger' in Deurne, nu het Museum De Wieger, gewijd aan kunst uit het Interbellum.

Na de Tweede Wereldoorlog werden de successen uit zijn vooroorlogse periode niet meer geëvenaard. De kunstschilder Wiegiersma, vroeger een koploper met exposities in het Stedelijk Museum en de Biënnales van Venetië, lijkt in onze tijd zelfs te zijn vergeten. Met de uitgave van dit boek wil men daarin verandering brengen. Daarbij vond men het Noord-Brabants Museum bereid, een overzichtstentoonstelling van en rond het werk van Wiegiersma in te richten. Zodoende is deze bundel artikelen uitgebreid met een catalogus (158-258).

Tien schrijvers hebben in negen artikelen, ieder met een notenlijst, de verschillende aspecten van de veelzijdige kunstenaar-dokter belicht. Een zoon beschrijft zijn vader, Lex van Haterd geeft een overzicht van leven en werk, Theo Hoogbergen een beschrijving van de publicaties van Wiegiersma, Rob Smolders, directeur-conservator van Museum De Wieger schrijft over de schilder, Maarten Beks over de tekenaar. Niek Peters en Ton Wagemakers doen onderzoek naar de volkskunstverzameling van Wiegiersma, Caroline Roodenburg-Schadd behandelt zijn kunstverzameling. Cees Siegers beschrijft de relatie tussen Wiegiersma en Antoon Coolen en de biografische aspecten van Wiegiersma in Coolens romans. Tenslotte geeft Marcel van der